

TARİH

JACQUES ATTALI

Yahudiler, Dünya ve Para

Yahudi Halkının Ekonomik Tarihi

6. BASIM

ÇEVİREN: BERNA GÜEN

İÇİNDEKİLER

Giriş 11

I YARATILIŞ 15

(İÖ 2000-İS 70)

1. Mısır'a kadar: Takastan paraya 17

Ish ve Âdem 17 • İbrahim'den Yakup'a 19

2. Mısır'daki İsrail: Paradan altına 23

Sürgündeki zenginlik 23 • Ekonomi geliyor 25 • Sürgün ve özgürlük 27

3. Kelimelerin anlamı: Göçebelik ve soyut düşünce 31

Var olmak ve sahip olmak 31 • Para 32 • Ödemek 33 • Değer 33 • Ticaret 34

4. Hâkimler ve krallar: Altından paraya 34

Hâkimler 34 • Samuel ve Şaul 38 • Davut ve Süleyman 39 • İlk doktrinler 41 • Yahudiye ve Samarya 45 • Ninova'dan Babil'e 47

5. Babil'de ilk sürgün: Paradan finansa 49

Karşılama 49 • Diasporanın ekonomi doktrini 52

6. Filistin'e dönüş: Finanstan iflasa 53

Talent, Persler, Tapmak 54 • İskenderiye 57 • Roma idaresinde 62 • Tapmağın yıkılışı 69

II ÇIKIŞ 71

(İS 70-1096)

1. Roma ile Tapınaksız: İlk göçebe ağı 74

İşgal kanunları: Geçim parası 74 • İkinci savaş, ilk Talmud 79

2. Para karşısında Hıristiyanlar ve Yahudiler 83

Verimli para, verimsiz para 83 • Bizans cenderesi 87 • Konuksever Vandallar: Tüccar gereksinimi 91

3. Dünyanın kalbi Babil 93

Babil'in hâkimleri 94 • İsim ve poliçe 95

4. Yeni ekonomi doktrini: Talmud ve para 100

Kitab-ı Mukaddes ve para 100 • Tanrı'yı bütün servetinle sevmek 100 • Nesnelere bedenlerin parasal ilişkisi 101 • Dürüst bir piyasa: Adil ve gerçek fiyat 102 • Mülkiyet 103 • Kadınlar ve toprak 104 • Aktarmak 105 • Ömür boyu çalışmak 106 • Tahammül edilemez yoksulluk 108 • Yardımsever olma zorunluluğu 109 • Borç para 111 • Mecburen özverili bir toplum: "Dünyayı iyileştirmek" 112

5. Roma ile Bizans arasında: İsrail için yeni bir fırsat 114

Papa Bizans'a karşı 114 • *Yahudiye'deki son girişim* 116

6. İslam diyarında gibi bahtiyar 117

Yahudi tüccarlar ve İslamiyetin doğuşu 118 • *Kudüs ve Babil İslamiyete geçer* 120

• *Yahudi tüccarlar ve ilk maiyet Yahudileri* 123 • *Bağdadiler ve Radhanitler* 125 •

Başvezirler ve sefil Yahudiler 127 • *Córdoba'ya göç* 127

7. Hıristiyanların ilk bankacıları 128

Merovenj Fransası 128 • *Karolenj altın çağı* 130 • *Feodal Yahudilik* 132 • *Fuar Yahudileri*

1348. *Yahudi tüccarlar batıya gidiyor* 136

III LEVİLİLER 141

(1096-1789)

1. Doğuya yolculuk (1000) 144

Bizans ve İslam: Çek ve muhasebe 144 • *Karabiber ve kâğıt para* 148 • *Batıya hücumu* 149

2. Satılmış ikrazatçılar (1220-1260) 149

Fuarlar ve limanlar 149 • *Cemaatlerin yaşamı* 153 • *Simsarlar ve zanaatkârlar* 155 •

Yahudilerin menfaati 156 • *Başkalarıyla olan ilişkiler: Verilen hizmetlere karşılık nefret*

163 • *Haçlı Seferleri: Ödemek ve ölmek* 166

3. Yahudiler olmadan para (1260-1492) 175

Yeni bankacılar 175 • *Geçmişi değiştirmek (1260-1300)* 178 • *Kara Veba ile gelen yeniden*

doğuş 180 • *Toskana ve Veneto* 184

4. İslam ve Polonya (1260-1492) 185

Memlûklar, Osmanlılar, Moğollar 185 • *Doğu Avrupa'ya geliş* 187

5. Keşifleri finanse etmek ve yok olmak (1000-1492) 189

İspanya'nın günü 189 • *Denizciler ve kâşifler* 192 • *Konversolar ve Marranolar* 193 •

Din değiştirme, sürgün, Amerika 205

6. Doğu Yahudiliği: Yedek tüccarlar (1492-1700) 209

İslam toprakları 209 • *Polonya'nın iki altın yüzyılı* 217

7. Prensın Yahudileri, Yahudisiz prensler (1492-1700) 224

Getto ya da Livorno 224 • *Luther'den maiyet Yahudilerine* 229

8. Sermayenin kalbinde kaçak Yahudiler (1492-1700) 234

Montaigne'den Colbert'e 234 • *Shylock'tan Cromwell'e* 237 • *Başkalarının parasının*

merkezinde: Flandre 241

9. Üç yeni dünya (1492-1700) 247

Afrika'dan Hindistan'a: Yahudi armatörler 247 • *Hindistan Şirketleri* 248 • *Hindistan*

ve Çin 250 • *İspanya sömürgeleri* 251 • *Portekiz sömürgeleri* 251 • *Şeker ve tütün* 253

• *İngiliz sömürgeleri* 255

10. XVIII. yüzyılda milletlerin yaşamı ve ölümü 256

İslam'ın durulması 256 • *Polonya'nın sonu* 257 • *İlk maiyet Yahudisi* 260

11. Saray tedarikçileri ve Sanayi Devrimi (1700-1800) 261

Fransa ve İtalya'da hoş görülen Yahudiler 261 • *Almanya ve Avusturya'da saray*

tedarikçileri 264 • *Hollanda'da gerileme* 269 • *Büyük Britanya'da mali devrim* 272 •

Amerikan umudu 274

IV SAYILAR 277

(1789-1945)

1. Sanayi Devrimi'nin iletişimcileri 280

Başkaları gibi, her koyun kendi bacağından asılır 280 • *Avrupa sanayiinde Yahudiler:*

İletişim kurmak 291 • *Avrupa Sanayi Devrimi'nde Yahudi bankası* 294 • *Yahudi bankalarının XIX. yüzyıl Avrupa siyaseti üzerindeki etkisi* 305

2. Üç fantezi 307

Birinci fantezi: Saint-Simon'dan Enfantin'e 308 • *İkinci fantezi: Marx'tan Drumont'a*

309 • Üçüncü fantezi: Weber'den Sombart'a 315

3. Dört matris 320

Sosyalizm matrisi: 1917'ye kadar Rus Yahudiliği 321 • *Psikanaliz matrisi: Viyana*

Yahudileri 333 • *Dünyanın Amerikanlaştırılması matrisi: XIX. yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri* 336 • *Siyonizm matrisi: Filistin'e ilk bakış* 359

4. Çoğunluğun üstünlüğü 371

İmparatorlukların ölümü 371 • *Sovyetler Birliği'nin doğuşu* 377

5. Yeni, kriz, eski 382

Weimar ve Wall Street 382 • *Chicago* 387 • *Hollywood* 390 • *Kudüs* 394

6. Holokost ekonomisi 401

İktidara gelişin ekonomisi 402 • *Mallara el koyma* 403 • *Toplama* 409 • *Zorla çalıştırma*

410 • Zanaat olarak Holokost 411 • *Endüstriyel imha* 413

V TESNİYE 421

(1945-)

1. Kutsal Topraklar ve Kitap 424

Vatana dönüş 425 • *İsrail bir Yahudi devleti midir?* 442 • *Diasporaların uyanışı* 445 •

Yahudi parası efsanesini çürütmek adına 449 • *Antisemitizmden geriye ne kaldı?* 454

2. Göçebe olmadan yerleşik olmaz 459

Keşfetmek 460 • *Bağ kurmak* 461 • *Yenilik yapmak* 462 • *Uzun ömürlü olmak* 463

3. Doğudaki halka: İsrail 465

Savaş nedenleri, savaş biçimleri 465 • Filistin olmadan İsrail olmaz 467 • Doğu ve Batı üzerine 469

4. Batıdaki halka: Diaspora 470

İlgisizlikten yok olmak 470 • Farklılıktan yok olmak 472

5. Batı ve Doğu üzerine 473

Dışa açılmak veya yok olmak 473 • Doğunun ve Batının araçları 474

Teşekkür 477

Kaynakça 479

Dizin 491

Karşınızda Yahudi halkının dünya ve parayla olan ilişkisinin tarihçesi. Konunun ne gibi tehlikeler arz ettiğinin farkındayım. Bu konu o kadar çok polemik yarattı, o kadar çok katliama neden oldu ki, geçmişte kalmış bir felaketi tekrar hayata döndürür korkusuyla hiçbir şekilde dile getirilmemesi gereken bir tabu haline geldi. Bugün, sanki yüzyıllardır yapılan araştırmalar sadece kitapların yakıldığı ateşi beslemeye yaramış gibi, hiç kimse bu konu üzerine yazmaya cesaret edemiyor. Bu nedendir ki, bu kitabın varlığı bile binlerce yanlış anlamaya neden olma riskini taşıyor.

İnsan bir konuyu incelemeye başladığı andan itibaren, o konunun önemini abartmak ister. Bu kitapta, Yahudi halkının tarihinde paranın rolünü ve Yahudi halkının dünya tarihindeki rolünü abartma riski çok büyük. Bu tarihi ele almaya karar vermekle; para aracılığıyla dünyaya hükmetmeye yönelik bir stratejiyi hayata geçirmekle görevli merkezi bir yönetim tarafından yönetilen zengin, güçlü ve tek vücut bir Yahudi halkı olduğu izlenimi verilebilir. Böyle bir düşünceden yola çıkarak; Trajan'dan Konstantin'e, Matta'dan Luther'a, Marlowe'dan Voltaire'e, *Siyon Bilgelerinin Protokolleri*'nden *Kavgam*'a ve bugün internetin isimsiz olarak yaydığı, yüzyıllara meydan okumuş fantezilere varılabilir.

Üstelik bir kitap, nereye varacağı kontrol edilebilen ve noktası konulabilen bir konuşma değildir. Bir kitap, hani şu, kimlerle alay edilebileceğini bilmek şartıyla her şeyle dalga geçen komik fıkralar –bu konuda onlardan o kadar çok var ki!– gibi de değildir. Bir kez yayımlandıktan sonra, kitap yazarından çıkar. Bazı okuyucuları düşünmeye iter; başkalarının fantezilerini besler. Bu yüzden, bir kitabı kaleme alırken, onu, en aldatıcı yorumlar dahil her türlü yoruma hazırlamak gerekir.

Oysa bugünün insanların, tektanrılı dinin fikir babası olan bu halkın bazı oğulları aracılığıyla kapitalizmin bir numaralı simsarı ve bankacı, diğerleri aracılığıyla ise kapitalizmin en azılı düşmanı olmadan evvel, nasıl olup da kapitalizmin ahlaki temellerini atmak durumunda kaldığını anlamasında fayda var. Bizzat Yahudi halkının da, tarihinin bu pek sevmediği, fakat aslında gurur duyması gereken parçasıyla yüzleşmesi esas.

Bunları gerçekleştirmek için zor sorulara cevap vermek gerekiyor: Yahudiler, tarihin hafızalara kazındığı tefeciler miydi? Parayla aralarında özel bir bağ mı vardı? Yahudiler kapitalizmin bir numaralı ajanları mıdır? Savaşlardan ve krizlerden servetler elde ettiler mi? Ya da tam tersine,

ancak başka işler kendilerine yasak edildiği vakit mi bankacı, kuyumcu veya simsar oldular? Yahudiler bugün küreselleşmenin efendileri midir, yoksa en büyük düşmanları mıdır?

Bu ve benzeri sorulara cevap verebilmek için –senteze gitmenin getireceği kaçınılmaz riskleri göze alarak–, son 3000 yılın en büyük siyasi, dini, ekonomik ve kültürel olaylarını hatırlatmak; devletlerin azınlıklara çizdiği kaderi betimlemek; prenslerin ve dilencilerin, entelektüellerin ve köylülerin, filozofların ve finansçıların, tüccarların ve sanayi devlerinin kaderlerini izlemek, onların güç ve para uğruna izlediği çoğu kez akıl almaz ve vurucu, neredeyse daima trajik, şanlı veyahut acıklı yolları tekrar çizmek gerekecek.

İşte o vakit, bazı en bilinen olayların, ehlikitabın bu olaylarda oynadığı rol gözler önüne serilince nasıl beklenmedik anlamlara bürünebileceğini görüp şaşıracağız.

Böyle bir yolculuğu başarıyla tamamlayabilmek için, önceden belirlenmiş tek bir pusulaya bağlı kalma imkânı yok. Yahudilerin kendilerini ortasında bulduğu o muhteşem ortak maceralar ve bireysel yazgılar yumağı içerisinde, sadece tek bir yol izlemek saçma olurdu. Tezim, ancak kitap ilerledikçe ortaya çıkacak, kitabın sonunda ise kendini tamamen kabul ettirecek. Bu zaman içinde yolculukta bize yol gösterecek en iyi kılavuz ise, bana öyle geliyor ki, bütün kılavuzların anası Kitab-ı Mukaddes'tir.

Gerçekten de Tevrat'ın konuları dikkatlice sınırlanmış beş kitaba bölünmüş olması, Yahudi halkının tarihinin ana evrelerinin en iyi metaforudur. Daha açık olmak gerekirse, sanki bu beş kitaptan her biri, bunları kaleme alan Yahudi halkının gerçekten yaşamış olduğu beş tarihi safhayı önceden haber verir gibidir. Bu elbette, ağır basan eğilimleri aydınlatmak için başvurulan bir yoldan ibaret. Yoksa Kitab-ı Mukaddes'i, tarihi kehanetlerin gizli kitabı gibi yorumlamak söz konusu değil. İnsanların kadere bunun en iyi kanıtı: İnsanlar iyilik veya kötülük yapmakta serbesttir. Burada amaç, her bir tarihi safhayı Tevrat'ın beş kitabından birinin altına yerleştirmek; zira her bir kitabın konusu, son derece çarpıcı bir biçimde belli bir çağın en önemli sorunlarına göndermeler yapmakta.

Öncelikle Yaratılış (Kitab-ı Mukaddes'te, dünyanın yaratılışından Yusuf'un Mısır'da ölümüne kadar olan bölüm), gerçek tarih sürecinde, İbrahim'in soyundan gelen Yahudi halkının doğuşundan İkinci Tapınağın yıkılışına kadar geçen safhayı aydınlatabilir. Her iki durumda da bir halkın, bu halkın kanunlarının, dünya ve para ile olan ilişkisinin oluşumu söz konusudur. Her iki durumda da süreç, Yahudilerin bir sürgün yerine gelmesiyle son bulur: birinde Mısır, diğerinde Roma İmparatorluğu.

Kitab-ı Mukaddes'te Yaratılış'tan sonra gelen Çıkış, Yahudilerin Sina'ya yaptıkları umut dolu yolculuğa çıkmadan önce Mısır'daki ikametlerini anlatır. Bu bölüm, Roma İmparatorluğu sınırları içinde yaşanan sürgün hayatından Hıristiyan Avrupa'ya yapılan umut dolu yolculuğa kadar geçen 1000 yıllık dönemle ilişkilendirilebilir.

İS 1000'den sonra, Levililer Kitabı'na (sürgün kanunlarını ve vaat edilmiş topraklara olan inancı anlatan kitap) paralel olarak Yahudi halkının, Amerikan İhtilali'ne kadar İspanya, Hollanda, Brezilya, Hindistan ve Polonya'da Avrupalı hükümdarların pençesinde çektiği sıkıntılar başlar. Hayatta kalmalarının sırrı kanunlardır.

Ardından Sayılar Kitabı (Kitab-ı Mukaddes'te Yahudileri, Sina'daki Altın Buzağı'dan Kenan ülkesi önlerindeki savaşlara kadar getiren bölüm) gelir. Katliamlarla son bulan bir bolluk ve demografik büyüme dönemi ve sonrasında vaat edilmiş topraklara geliş. Tam da gerçekte olduğu gibi: Aydınlanma Çağı'nın muhteşem vaatlerinin dolaylı yoldan Holokost'u, ardından da İsrail'in kuruluşunu tetiklemesi.

İşte o zaman hayatta kalanlardan bazıları yeni kurulan bu devlete yerleşir. Bir devlet ki toprakları o zamana kadar Hititlerin, Antik Filistinlilerin, Habiruların, Kenanlıların, Hiksosların, Mısırlıların, Babililerin, Perslerin, Bizanslıların, Emevilerin, Abbasilerin, Haçlıların, Fatımilerin, Memlûklerin, Osmanlıların ve İngilizlerin eline geçmiş; fakat Yahudiler bu topraklardan hiçbir zaman vazgeçmemiştir.

Buradan itibaren şu an içinde bulunduğumuz dönem başlar. Bu dönem; ahlaki bir toplumun, halkların kendi kimliklerini parayla ve paraya karşı savunmalarını sağlayacak kanunlarının anlatıldığı Tesniye'nin bir yansımasıdır.

Yakındoğu'da yaşayan milletlerin birbirlerini karşılıklı olarak tanımasının barış ve savaş büyük ölçüde belirlediği bu şüphe dolu çağda, göçebelikle geçen bu binlerce yıldan dersler çıkarmaya değer. Ta ki paranın çağdaş barbarlığını –ki beşinci kitaptan doğan umut budur–, medeniyetlerin en ümit vericisini, konukseverlik medeniyetini kurarak alt edene kadar.

Ve artık yolculuk başlasın.

I
YARATILIŞ
(İÖ 2000 - İS 70)

1. Mısır'a kadar: Takastan paraya
2. Mısır'daki İsrail: Paradan altına
3. Kelimelerin anlamı: Göçebelik ve soyut düşünce
4. Hâkimler ve krallar: Altından paraya
5. Babil'de ilk sürgün: Paradan finansa
6. Filistin'e dönüş: Finanstan iflasa

JACQUES ATTALI

Yahudiler, Dünya ve Para

Yahudi Halkının Ekonomik Tarihi

Yahudilerin dünyayla ve parayla ilişkisinin tarihi, tartışmalara ve büyük acılara zemin oluşturmuş bir alan. Kimileri için uygarlığın, kimileri içinse dünyadaki kötülüklerin kaynağı. İbrahim Peygamber'den beri dünyanın her tarafında kendi yaşayışlarını başkalarının düzenlerine uydurarak var olan bu insanlar tarih boyunca büyük zorluklarla karşılaştılar. Aydınlanma Çağı ve Sanayi Devrimi'yle talihleri değişecekken modern dünyanın en sistemli katliamlarına ve soykırımı maruz kaldılar.

Jacques Attali, *Yahudiler, Dünya ve Para*'da Yahudiye ve Samarya'daki krallıklarının dağılmasından binlerce yıl sonra bile hâlâ günah keçisi ilan edilen Yahudileri ve onların kültürlerinin ekonomiye bakışını inceliyor.

Kapak resmi: *Lavater ve Lessing, Moses Mendelssohn'u Ziyaret Ediyor*,
çizen: Moritz Daniel Oppenheim, 1856.

kirmizikedidi.com
[/kirmizikediyayinevi](https://www.facebook.com/kirmizikediyayinevi)
[/krmzkekitap](https://www.instagram.com/krmzkekitap)
[/kirmizikediyayinevi](https://www.instagram.com/kirmizikediyayinevi)

₺ 48

KDV muafiyeti uygulanmıştır

ISBN 978-605-4927-43-2

9 786054 927432